

ՄԱՐՏԻՉ ծառայ Յիսուսի
Քրիստոսի եւ ամենաամենի կա-
մօքն Աստուծոյ Յայտնուողապէս
եւ Կաթողիկոս ամենայն Հայոց, Մայ-
րազոյն Պատրիարք Համագգական Առաքե-
լական Մայր Եկեղեցոյ Մերոյ Կաթողիկէ
Էջմիածնի Դեղագնիւ պարտաւոյ Միւրաշայ
Յովակիմեան, Կ. Փեղիւմեան եւ Զ. Զօրաշ-
եան եւ որք ընդ ձեզ են անգամբ հանգանակիչ
Մասնախմբի կիսանդրոյն մերոյ, հարազատացող
Մայր Աթոռոյ, նուիրեմք ողջոյն հանգերն
Հայրապետական օրհնութեամբ :

Ընկալաք զթուղթ սիրելութեան Ջերոյ՝
ուղղելոյ ի 20 Յունուարի տարւոյն, որով ի
ղէմս հանգանակիչ Մասնախմբին յայտ առնէք
մեզ զգոյցն համակրական զղացմանց հայ հօ-
տին Եւրոպոյ առ Մեզ ի գէպն ութնու եւ
հինգամայ յորելին ճննդեան Մերոյ :

Որքեա՛կք հոգեւորք, գոհունակութեամբ
սրտի ընկալեալ գնուէրն հայ հասարակու-
թեան կողմանց յանուն Հոգեւոր ձեմախարհի
Մայր Աթոռոյ, Մեք կոնդակաւս այսու հայ-
րապետական օրհնեմք զՄասնախմբովդ եւ
զմասնակից հասարակութիւնն, զովքով գնանա-
ղին եւ քապատակն նոցին եւ մաղթեմք ի Միա-
ծին Փրկիչ առատացուցանել ի Ձեզ զսէրն առ
հայրենի սրբավայր եւ յիշատակարանս, որք,
աւա՛ղ, կան այսօր յանուք վիճակի իրբեւ
զայլի սգաւոր յամենայն ուրեք : Իսկ ես, որ
թեւեակեմս զէպ յարեմուտս կենացս, զի՛նչ
արդեօք ինձ միւսխարութիւն սրտի եւ հոգւոյ
քան զվերացումն սգոյ եւ առատականաց Մերոյ
Եկեղեցոյ իմոյ, բարեւաւթիւն եւ բարգա-
ւաճումն եւ քարթրութիւն տառակալեալ ձօտիս,
որ, աւա՛ղ, այնչափ ծանրացաւ եւ բազմա-
պատկեցաւ, որ առաւել քան զկարս մարդկա-
լին անշարին գարձաւ : Եթէ զիւրալէն այն
պարտաւորն եւ գերեալ առցող Մեզ օրինակ,
ապաքէն ոչ առաւելու սուգ նորս եւ իւրելոն
քան զամս եօթնասուտն : Եթէ օրինակն հաժ-
բերութեան Յովբն ինձ ի յուշ գայեց, չէին
նորս հարուածք այն, զոր տեսն ու կատար-
եալն ընդ իս, ընդ հայրենի աշխարհին մօր եւ
ընդ ընդ իւր զաւակուն նորս : Այլ սակայն
ըստ Դաւթի եւ համբերելով համբերի ձեռնն
եւ համբերից մինչեւ հայեացէ յիս ի վշտազ-
նայ եւ ողորմեցի ինձ ըստ մեծի ողորմու-
թեան իւրում, զի հաւատած բոլորով սրտիս զի
ոչ ի սպառ անտես առնէ Տէր զազոյն մեր եւ
զհայրենի աշխարհ : Յոյնս ապագայ պայծառ
եւ փառաւոր աւուրցն միւսխարէ զիս տակաւն
եւ ես կամ մնամ իբրեւ զձերութիւն այն ճաճա-
րին որ՝ անկալելոյ Երկնային լուսոյն մեծա-
անձկանօք, որ ետես եւ ընկալաւ ի զիրկնս

իւր եւ գոհ սրտիս օրհնեաց զԱստուածն ասե-
լով՝ « Արք արձակեալ զժառայս քո, Տէ՛ր, ի
խաղաղութիւն : » Ապա եթէ կանք Ամենակա-
լին են թողուլ զիս զաշխարհս եւ կարելէր
սրտիս առ կոչողն ընթանալ, Եղիցին կամք
Տեսն օրհնեալ :

Աղօթեմ, հարազա՛տք իմ, աղօթեմ ես, ի
Փրկիչն Յիսուս, որ պահեաց զԵկեղեցին իւր
եւ զհօտն փոքրիկ յայտնս դարս եւ ի ժամա-
նակս հաստատուն եւ յարատեւ, պահեցէ վե-
րապին յամայր մօք եւ ժամանակօք ի նոյն
անշարժութեան եւ յարատեւութեան : Կացլիք,
մնասկք եւ զուք փոքրիկ հօտ Հայոց ազատն
Եւրոպոյն անխորձ եւ անսասուն, ի յաղորդու-
թեան եւ ի քարթրութեան մինչեւ ցորն այցե-
լութեան Տեսն եւ ի ձայն աւետաւոր, որ
ասէ՝ « Արք, պահողիս եւ տարաբար Հայք,
եղք եւ փութեթաւարք ի հայրենի աշխարհ ձեր,
զի ծագեց անշ լոյսն ազատութեան, փարա-
տեցաւ խաւարն, վերացաւ սուգն, արիք եւ
չինեցէ զաւերական եւ ընդհեցէ ի նոստ
եւ անդէք եւ թազմադարձ եւ լցէք զերկիրն,
երկիրն զոր ես Տէր հարց Ջերոց : » Եղիցի եւ
Եղիցի : Ամէն :

ՄԻՐՏԻՉ

Կաթողիկոս ամենայն Հայոց

ի 10 Մարտի 1905 ամի

եւ ըստ տնւերին ՌՅՈՒՂ

ի Հայրապետութեան մերում ԺԲ ամի

յերարտասան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի

ի ՎԱԿԱՐՇԱԿԱՍ

ՅԻՒ 193

Պ. ՇԱՊԱՆԵԱՆԻ ՅՈՒՑԱԶԱՆԴԱԸ

Պ. Արսէն Շապանեանի գործերուն մասնա-
ւոր ցուցահանդէսը գտաւ իրական ու շատ
պատուաբար յաղորդութիւն մը : Կրթարդմաննք
ստուգն այն յօգուածները որ այդ ցուցահա-
նդէսն նուիրուեցան փարիզեան մեծ լրագիրնե-
րուն մէջ :

« Ժուրնալ »-ը կը հրատարակէր, Պ. Շապա-
նեանի կենդանաբնիկն հետ, հետեւեալ յօդուածը
« Արուեստագէտի մը կողմէ՛ տեսալ էր ինք-
նապատանիութիւն պէտք է, հասարակութեան
առջև միայնակ երևալու եւ իր Զանքերուն
ու հետախուզութեանց արդիւնքը ուղղամտօրէն
անոր դատաստանին ներկայիւրեւ համար : Պ.
Արսէն Շապանեանի գործերուն ցուցադրու-
թիւնը, որ այս պահուս տեղի կ'ունենայ Ժօրժ
Երթիկի նկարչատան մէջ, նուիրագործումն է
սաղաթին մը որ դիմէ ամենաբարձր աստիճան
նով ճշմարտութիւն արտայայտել՝ պարզ լիզ-

ուով մը, ուր, երբեմն, բանաստեղծական սար-
սուռք երազին ծնուող կուտայ։ այսպէս՝ Վե-
րլին ճառարայքները, Մակընթացողներն՝ արեւու
մուտքին ասեւե, եւ մասնաւորապէս՝ Լուսնի ծա-
ղուք՝ աւագակոյտներու վրայ։ Պ. Շապանեանի
բոլոր նկարներուն մէջ, մասնաւոր ընդունա-
կութիւն մը կը գտնեցէ՝ երկինքներու խորու-
թիւնին ու թիկնեւութիւնին արտայայտելու,
մթնոլորտն ու լոյսը ազատորէն հիւս կուգան
նոն իրենց մասնաւոր լրջապատուկեանց մէջ։
« Պ. Շապանեան իր առաջին ուսումնասիր-
ութիւնները կատարեց Վենետիկ, ուր հետեւ-
եցաւ երկու մեծանուն վարպետներու Լուիճի
Գուստիւրոյի եւ Փաօլէթթիի՝ խորհուրդներուն։
յետոյ՝ փափարելով կատարելագործել իր ար-
ուեստը, Փարիզ եկաւ եւ այսկիւրտեց կիւս-
թավ Սորայի, Պէնսամէն Գոնսլանի եւ Ժան-
Փոլ Լորանսի։

« Իր կողմէր մը ճշդելով, Պ. Շապանեան
իր մէջ աւելի մասնաւոր հակում մը գտաւ
դէպ ի ծովու տառններն ու անոր զուարթու-
թեան կամ արտածութեան տե-իւնները։ Ուստի
եւ՝ քանի որ յուզեալ էջիրու մէջ, միշտ թարգ-
մանեց աւագակոյտները, ամայի ծովափները,
ուր լուսինը կը բարձրանայ, կամ կոհակին
թոյլ փայլալայնը աւազին վրայ՝ ամառուան
գեղեցիկ իրիկուռով մը։ Պ. Արսէն Շապանեան
ը մկգնաւորութիւնին բրաւ ծրարանցի Ար-
ու՝ ստագէտներու Սալոնին մէջ՝ 1893ին։

« Ժորժ Փըթիի նկարչատան մէջ այժմ ցու-
ցադրուած նկարներն ու փասթիւնները կը ներ-
կայացնեն ճիշդ մը դէպ ի չօյափին նպատակ
մը գաղափարական, այս շատ գեղեցիկ ամբող-
ջութեան մէջ, արուեստագէտը իր ինքնու-
թիւնը ամբապէս հաստատած է։ արուեստա-
սէլները, անձամբ քննելով, համախօս պիտի
ըլլան մեր անկողնակալ դասուսին։

« Պ. Շապանեան ստաւ եւ շատ մը մրցա-
նակներ ծրարասայի եւ օտար երկիրներու մէջ,
իր վերջին գործերէն մին, Մարտ մնակող արեւը,
կիսավարութիւնէն գնուեցաւ՝ Լիւքսանպուրի
մուսէոնը գրուելու համար։ »

ՄԻՆՏԵՐԻՒՒՄ ՊԹԱՅԼ

Թիշէպօ-Սիսոն, Թան լրագրի հանձնարանօթ
գեղարուեստական քննադատը, կը գրէ .

« Ժորժ Փըթիի մաս, ակնարկ մը նետեցէ՛ք՝
անցած տարեկնի՛ք Շապանեանի յօրինած ծովի
ուսումնասիրութեանց վրայ։ Զանոնք գրեթէ
մէկնեց ալ հրապարակի պիտի գտնէք եւ ամէնքն
ճիշդ գիտուած, իրենց գոյնի՝ « էֆէ » ներքին
մէջ գերծ այն միտադական ու կարծր նօթերէն
որոնցմէ երկայն տանն չկրցաւ խուսափիլ այս
արուեստագէտը եւ որոնք մերթ ի կողմէն
իր աշխատութեանց արժեքը։ Աւելի ճկուն,
աւելի ներգայնակ ու նուրբ գարած է այժմ,
եւ միեւնոյն տանն իր մոթիկները աւելի ինքա-
բով պէսպիսած, աւելի ճաշակով շարարած է։
« Եւ եւ Եօք Հերրուտի փարեղեան տպագրու-
թեան քննադատը կը գրէ .

« Ժորժ Փըթիի ցուցադրանքներն մէկուն մէջ

. . . Պ. Շապանեան համախմբած է իր գործե-
րէն հարկերի չափ, գրեթէ բոլորն ալ՝ ծովա-
նկար, Անոնց մէջ ցոյց կուտայ ծովը իր բոլոր
երեւոյթներուն տակ, բայց ամենէն յաճախ
ժպտուն ծովը։

« Իր տեսիլներէն ոմանց մէջ, անհամար ճե-
մակ փորքիկ կոհակներ կ'երեւան, որոնք իրա-
րու ետեւէ վազելով կ'երթան տափեղբերէն
վրայ փռուել եւ որոնք կը թուին ճերմակ վզ-
նոցներ կապոյտ խորքի մը վրայ։

« Հիւսնակի արեւու մուտքը մը օսկեղած, սա-
տափերանգ, ամբաթաշող, ալ կողմը պատին
մէջտեղը՝ աչքի կը զարնէ։ Եւսը կը խաղայ կոհակ-
ներուն վրայ եւ ամպ մը ծովուն մէջ կը ցո-
լանայ, լուսաւորուած կողմին հետ հակապա-
կեր կազմելով եւ խորագեղեցիկ տպաւորու-
թիւն մը ձգող ամբողջութիւն մը ձեւացնելով։
« Այդ պատկերին վերեւ՝ ուրիշ նկարի մը մէջ՝
արուեստագէտը մեզի ցոյց կուտայ գորշ, տխուր
ծովը։ Արեւը մարած է, ծիփանքները ծովափին
վրայ փրփրազէզ կը փչչին, փոթորիկը թանձր
աւազներուն ետին կը պատրաստուի։

« Ամենէն սիրուն կտորներէն մին 106 թիւը
կրող նկարն է . ան ալ ծովանկար մըն է, կո-
հակներ, ժայռեր, բայց պէտք է տեսնել՝ զգա-
լու համար անոր գրեթէ աննկարագրելի հրա-
պոյրը։ »

« Լա Փրէն »-ի մէջ Պ. Փոլ-Լուէ Էլիքի կը
գրէր։

« Պէտք է երթալ տեսնել Ժորժ Փըթիի նը-
կարչատան մէջ Պ. Արսէն Շապանեանի նկարնե-
րու եւ փասթիւններու ցուցադրութիւնը։ Մոլը
մանաւանդ զրաւած է այս արուեստագէտը, որ
սիրաւոր կը թուի աղօտալոյս առաւօտներուն,
միջառնգիկ իրիկուռներուն, տարաւած անու-
նութիւններուն։ Պ. Շապանեան յարողած է
շատ լաւ արտայայտել բանաստեղծութիւնը յու-
րերու խաղցած երեսին՝ նորածաղ վրասին մը
կամ մայրամուտ արեւի մը ճառագայլներուն
տակ։ Արշալոյսին ու վերալոյսին բոլոր գու-
նաշաքը կը գտնուի Պ. Շապանեանի նկարնե-
րուն եւ փասթիւններուն մէջ, եւ առանց ընդ-
հարուսմ, առանց չափաանցութեան, առանց
ողջմտութիւնը վիրաւորող ու եւ թանի։ »

Վերջ՝ պէս, Ժիլ Պրալը հրատարակած էր
հուշակաւոր դրագէտ Ռընէ Սեզուսիկին հետեւ
եալ գմայլիլն էջը, անհունապէս փաղաքական՝
մեր տաղանդաւոր հայրենակցին համար։

« . . . Ընդարձակ սրահներէ, որոնք դա-
տարկ կ'արարներու կը մնանիս, փայտէ անոս-
տոյզ սաղոնուղներէ որոնք ելնարանի ձգտու-
թիւն մը ունին, ելած էինք մինչեւ վերին
տասմը՝ լայն ստամուռներով բարձր, նպար
աշտարակին, ուր կը մնան, անջնջելի, սոսմի
հնաքեր։ »

« Մեր վերեւ, թեթեւ մետաքսի ամպովա-
նիի մը պէս, կը բաբախէր, կը թրթռար եր-
կինք մը խոր, չղոյղողուն, զուարթ, զոր տա-
րած ամպեր կը ցրցենէն ճերմակութիւններով
որոնց մէջէն, յանկարծ, կ'անցնէին, երկայն

սեւ՝ առնադրօշնրու պէն, վայրի ծիծառներու սուլող տարմըր :

« Կարճ » կը խորխորէին, բաղեղներով եւ փռչիւններով ծածկուած, աւերակներն այն վեհափառ ու վէս պայտաթն ուր Յովհաննա թաղուհին մահուան դէմ էր ունար, գիշեր ցորեկի ի գուր կը կանչէր՝ յիմար ծնածխերով՝ ախ սիրապանք զոր Աստուած իրմէ իլած էր, կը կուտակուէին խեղճուկ առուներ, ինկած պատաներ, ծոնթարապիկի մնազանգուած եկեղեցին, եւ չոյսի վէթ մը մէջ՝ աւազի խրուտները, Պրտաստայի ոսկի խորը՝ դէպ ի Ովկիանը խոյսցող. չուրը զանախաւոր, պատուական խարի կապոյտով փայլիլող, զոր անհամար ծովորորները եւ ձկնորսի նաւակներու վերադարձը — թլուր ու առաքատներ, — թափորի ճամբու մը հանգանատիւ կ'ընէին :

« Եւ միւս կողմը, հովիտներու խորը, լեռներու ետիցը, թափէ ձաղագեանիները կ'երեւանին, եղիպատացորենի արուբը, խնձորենիի ալգինները, կաղնիի անտառները, ջուռուր տանիքներով ագարակները . աւետեաց երկիրի անասման պարտեզ մը, թաթ ու կանանի, ուր մարդ պիտի բաղձար ապաստանիլ, հանգչիլ, կենսըր պարգախել :

« Այդ հեռաւոր տալաւորութիւնը՝ Պասքերու երկրին մէջ քաղցուած, միտքը կ'յայտնախէ այժմ այս ամբնան յստակ, այնքան փափուկ, այնքան թթիւուն, այնքան ներդոժ փասկներու յաղեմ, ուր Պ. Շաղապեան մշտնջենաւորած է ամենէն այլազան երեւոյթները, ամենէն անակրկիտ գունաւորութիւնները երկրին, կ'սակններուն, աւազակոյտներուն, խուրթներուն :

« Անա ծովը փորձիլ, փաղաքուլ, արեւով ճաճաշարայտ, կարծես հրեքուած, որ կը փաթիլ, խաղող, հազիւ մեղմօրէն վէտվէտուն, որ կարծես ա'յ ուժ չունի ժայլուրը զրկապղծելու . յետոյ, ննջաւոր, հաղաղիցիլ, չարազուլակ, ինչպէս չար գազան մը որ խածնիւռ կը զատրաստուի, որ, զճնէ, հրէշային, կը խուժ՝ ցաւման ու աղտոյի յարձակումներով : Անա տարրոյնակ, կարողորակ խարակները, արտոյ դէմ կուգան կը փշուրէին ու կը չառապեն կապտեանի հակայ ալքները՝ Պահ հրուանդանները ուր դեռ քիչ առաջ՝ Պարիզիէն մինչեւ Սնքոս՝ դէտերը կէտերու հոտերուն երեւուրդ կը լրտեսեն, ահա՛ արեւածախնիկի նաւերը : Ահա՛ աւազի բլուրները, ուր կը գալարուին՝ չարարուողներու պէն՝ շոճերու սեւ կմախքները, ուր կը ցցուին անկերպարան խլիւխլիւներ : Ահա՛ լուսնի գիւնիներու դիւթափան քաղցրութեան՝ արշալոյսին անասարաչող զարթոժման, վերջալոյսներու խորհուրդին մէջ, կարմիրի խոյր կտորները զոր Տիտան մը վերայէ վրայէ կուտակեց Գրուալիքի ծայրը :

« Կ'արբին այդ նկարները, բնութեան հետ չփամբը՝ քայլ առ քայլ յարչուսկուածն Սմէնքն ալ տողորուած են լայնածաւալ հորիզոններու մաքուր պայծառութեամբը : Ատոնց տեւքը պիտի մեզէ՝ այն անձերը որ իրենց էութեան լաւա-

զոյժ մասը՝ ձօնած են ծալուն, որ զայն ունկրդրելով, զայն նշելով, զայն դիտելով կը գմայլին : Կը թուին ըլլալ չարք մը կենդանազրեր զոր չկրմասանք սիրաւոր մը գծեր է սիրուհիներու : ամենէն գեղեցիկին, ամենէն յեղեղուկին :

« Եւ հաճեց մըն է ինծի համար ողջունել՝ ի՞նչ անցքին վրայ՝ այս երիտասարդ անկեղծ արուեստագէտը, որ ինք իրմէ միայն կը ներշնչուի ու եւ որու մէջ արդէն վարպետ մը կը զգացուի : »

ՔՐՈՆԻԿ

« Ալիանս Իսրայէլիթ »-ի նման հայկական ընկերութիւն մը հաստատելու պէտքը, որու մասին ունեան անգամներ Անանիոսի մէջ խօսած եմ, այս պարուն արտասահմանի շատ մը լրագրիներու մէջ կը թուի օրուան հարց պարձած լլլալ : Բազմակիցը վերջերս հրատարակած էր յօդուած մը ուր, այդ ծրագրիկի կարեւորութիւնը ընդունելէ յետոյ, զորոյը Եղիպատսը կը նկատէր իբր յարմարագոյն վայրը այդպիսի ընկերութեան մը կեդրոնանտիլ ըլլալու համար : Եօդուածագիրը այս կարծիքը կը հիմնէր գլխաւորապէս սա պատմահարաւորութեան վրայ, թէ փարիզի մէջ կը գտնուի սակաւաթիւ եւ անհաստատ գաղութ մը, մինչ Եղիպատս ունի այժմ մօտ 20,000 Հայէ բաղկացած մեծ գաղութ մը, զորոյն մը, ազգային կայանկերպուած կենանք, կառավարութիւնէն ճանչցուած առաջնորդարան, եւ աւելի մօտ է Մայր Հայրենիքին, — որով եւ կ'ընդլայնէր՝ աւելի արմատանական է Եղիպատսի մէջ հաստատել կեդրոնը այդպիսի ընկերութեան մը եւ նոյնտեղ՝ միանգամայն արտասահմանի Հայոց ընդհ. առաջնորդի աթոռը : Այդ կարծիքը սխալ է : Ընդհանուր առաջնորդը, ինչպէս եւ այդ մեծ ընկերութիւնը որուն հաստատումը ցանկալի է, այսինչ կամ այնինչ գաղութին համար չէ որ հարկաւոր են, — որքան ալ կարեւոր ըլլայ այդ գաղութը, — այլ ընդհանուր Հայութեան չանկուրն ծառայելու պէտք է կոչուին . բազմադիմի դերը զոր պիտի ունենան կատարելու թէ՛ ամաշնորդը եւ թէ՛ այդպիսի ընկերութիւնի մը, ժողովածանօրէն բացատրած եմ այստեղ մէկէ աւելի անհգամներ, եւ կրկին աւելորդ է . Հայութեան ու եւրոպական քաղաքակրթութեան ու քաղաքականութեան միջեւ յարաբերութիւնները բազմապատկիւ եւ ամրացնել, կապ հանդիսանալ